

KWARTAALBLAD
OVER BIJBELWERK
10e JAARGANG
MAART 1991

Talen en
vertalen

(p. 1)

Roept God Adam
of roept God:
'Adam';

(p. 2)

Een ontbrekend
zinsdeel

(p. 5)

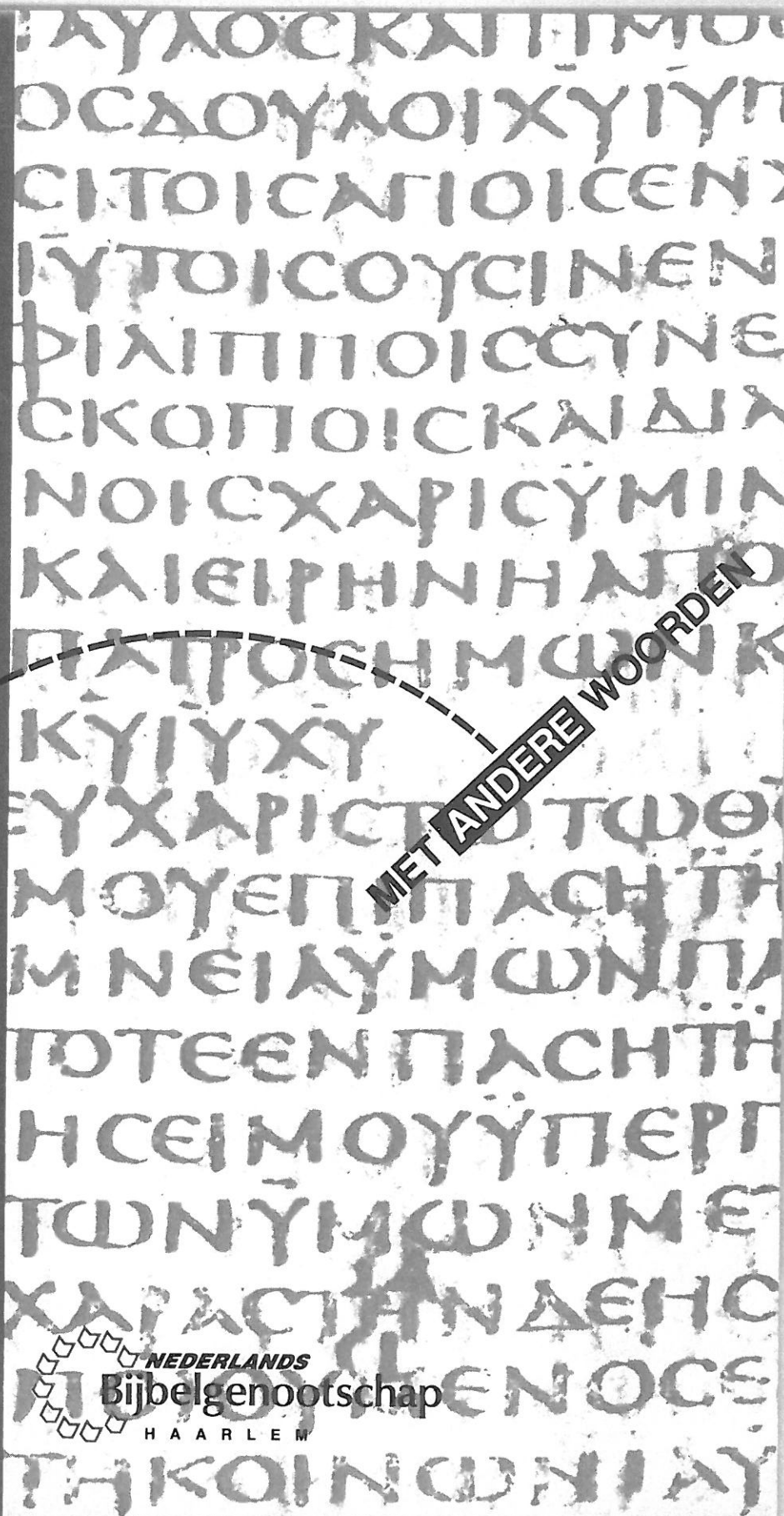
Oudgriekse
vertaaltechnieken
en de
moderne vertaler

(p. 6)

Nieuwe testament
in het
Negerhollands

(p. 11)

10-1

MET ANDERE WOORDEN

NEDERLANDS
Bijbelgenootschap
HAARLEM

MET ANDERE WOORDEN

Kwartaalblad over bijbelwerk
10e jaargang nr. 1, 1991

Uitgegeven door
Nederlands Bijbelgenootschap
Postbus 620, 2003 RP Haarlem
telefoon 023 - 22 41 00
In samenwerking met
Belgisch Bijbelgenootschap
Dautzenbergstraat 36
1050 Brussel
telefoon 02 - 640 11 12 of 640 15 75.

Met Andere Woorden wordt gratis
toegezonden aan hen die
geïnteresseerd zijn in het vertalen
en doorgeven van de bijbel.

Redactie ds. W. van Galen,
dr. H.W. Hollander, A.W.G. Jaakke,
dr. E.W. Tuinstra en Jan J. van
Capelleveen (eindredacteur).

Adreswijzigingen Deze aanbrengen
op de adresband van dit nummer
en deze retour zenden aan
Nederlands Bijbelgenootschap
Postbus 620, 2003 RP Haarlem.
Telefonische meldingen via
nummer 023 - 22 41 00.

Giften voor het werk van het
Nederlands Bijbelgenootschap in
binnen- en buitenland, en
bijdragen ter bestrijding van de
onkosten van dit blad kunnen
gestort worden op giro 30 04 82
van het Nederlands Bijbelgenoot-
schap te Haarlem met vermelding
'gift' of 'Met Andere Woorden'.

Talen en vertalen

Woord vooraf van de redactie

Nieuw uiterlijk

Met dit nummer begint de tiende jaargang van het kwartaalblad *Met Andere Woorden*. Het uiterlijk van het blad is gewijzigd door een andere uitvoering van het omslag. In de afgelopen jaren is de lezerskring gestaag gegroeid. Ons blad blijkt een functie te vervullen, daar in het Nederlands taalgebied een grote belangstelling bestaat voor principiële vragen rond het vertalen van de bijbel.

Nieuwe vertaling

Deze vraagstelling heeft alles te maken met de praktijk van het vertalen. Een belangrijk project voor de komende jaren is de beoogde nieuwe bijbelvertaling voor kerkelijk gebruik. Op 7 december 1990 heeft het algemeen bestuur van het Nederlands Bijbelgenootschap besloten om - op grond van de ontvangen signalen van kerken en theologische opleidingen - het voorbereidende werk voor een nieuwe vertaling voort te zetten. Het overleg met kerken en bijbelorganisaties zal eveneens worden voortgezet. De redactie stelt zich voor om in een van de volgende nummers in te gaan op de 'Vertaling 2000' (werktitel).

Oude vertalingen

Op een vertaalconferentie in de Sovjetunie analyseerde prof.dr. Jan de Waard de Oudgriekse vertaaltechnieken. Vervolgens trok hij lijnen door naar onze tijd. We vonden zijn bijdrage zo interessant dat wij hem gevraagd hebben die - enigszins ingekort - in *Met Andere Woorden* te mogen publiceren. Jan J. van Capelleveen duikt in de geschiedenis van een uitgestorven taal: het Negerhollands. Dat werd gesproken op de voormalig Deense eilanden in het Caraïbisch gebied. Hij trekt lijnen naar andere creoolse talen, zoals het Negerengels dat in Suriname ontstond en nu Surinaams of Sranan heet en het Neger Spaans van de Nederlandse Antillen dat uitgroeide tot het Papiamentu.

Vertaalprobleem

Dit nummer begint met de behandeling van een vertaalprobleem door de heer Jaakke. Het Hebreeuws waarin ons het oude testament is overgeleverd kende geen leestekens. Dat kan de vertalers soms voor problemen stellen. Zo'n probleem duikt al op in Genesis 3:9. Jaakke stelt het als volgt. 'Roept God Adam, of roept God: 'Adam'.' Dit probleem heeft velen beziggehouden, zowel in ons eigen land als daarbuiten. Er bleek zo veel over te zeggen te zijn dat we in dit nummer eerst de historische achtergrond weergeven en Jaakke in het volgende nummer in staat stellen om het Hebreeuwse werkwoord diepgaand te ontleden en de weergave ervan in het Nederlands te analyseren.

Roept God Adam of roept God: 'Adam'

door A.W.G. Jaakke

Het is dit jaar al weer vier decennia geleden dat het Nederlands Bijbelgenootschap de zogenaamde 'Nieuwe Vertaling' het licht deed zien. Aan deze vertaling, die toen al niet zo nieuw meer was vanwege het overwegend vooroorlogse taalgebruik, hebben vele geleerden van naam en faam en van allerlei gezindten meegewerkt, en daarom wordt ze wel een compromis-vertaling genoemd.¹⁾

In die afgelopen veertig jaar zijn er heel wat voorstellen tot verbeteringen bij het departement Vertalen van het bijbelgenootschap binnengekomen, en het is niet onnuttig eens een dergelijke detailkritiek te bespreken.

Een bepaalde briefschrijver liet weten minder gelukkig te zijn met de vertaling van Genesis 3:9. De tekst in de NBG-bijbel van 1951 luidt: 'En de Here God riep de mens tot Zich en zeide tot hem: Waar zijt gij?' De pijlen van zijn kritiek richtten zich met name op de bewoording *tot Zich roepen* die moralistisch werd bevonden. Het Hebreeuwse *qr' 'l* was onjuist vertaald, omdat daarin een dynamisch roepen in de richting van iemand besloten zit. De notie dat God zijn stem zoekend naar de mens uitzendt was jammer genoeg verdwenen en daardoor ook de schoonheid van Gods eerste verzoeningsdaad zoals die eens door Luther was beschreven. En zijn voorstel tot correctie luidde dan ook: 'De Here God riep tot Adam...'

Taalkundig en vertaalkundig probleem

Nu wordt het bepaald niet eenvoudiger om op deze moeilijkheid in te gaan, nadat er zo'n zwaar theologisch geschut in stelling is gebracht. Voor een objectieve behandeling van het probleem lijkt het daarom het eenvoudigst ons te bepalen tot het taalkundig en vertaalkundig probleem als zodanig, zonder de belasting van verzoeningsgedachten en van niet gestaafde opvattingen over vermeende eigenschappen van het Hebreeuws. We zien daarom af van allerlei normatieve uitgangspunten en zullen dit onderwerp voornamelijk descriptief benaderen. In de drie volgende paragrafen willen we behandelen:

1. De historische achtergronden van de huidige tekst in de NBG-vertaling 1951 (dit overzicht wordt in dit nummer behandeld).
2. Een ontleding van het gebruik van *qr'*, al of niet voorzien van een voorzetsel, en gevolgd door een werkwoord van zeggen.
3. Een analyse van de verschillende weergaven in het Nederlands en de verhouding tot het Hebreeuwse aanbod.

Het tweede en derde punt zullen in een volgend nummer van Met Andere Woorden aan de orde worden gesteld.

Historische achtergronden

1. Voor het boek Genesis waren er blijkens de archieven van het bijbelgenootschap twee hoofdvertalers: prof.dr. G.Ch. Aalders, en dr. A.H. Edelkoort. Samen met prof.dr. F.M.Th. Böhl, dr. W.H. Gispen, dr. Th.C. Vriezen en dr. W.J. de Wilde waren zij verantwoordelijk voor de gehele Pentateuch. Op een soort oprichtingsvergadering sectie oude testament, op woensdag 29 november 1933, 14.00 uur en voorgezeten door de heer Quarles van Ufford, komt ook de werkwijze aan de orde. In een bijlage B bij het verslag van deze vergadering wordt die werkwijze als volgt omschreven:

'Voor elk boek zijn twee hoofdvertalers die onderling uitmaken wie de eerste vertaling geeft. Deze eerste vertaling wordt aan den ander van dit tweetal toegezonden, rechtstreeks door den eersten vertaler. De ander deelt zijn opmerkin-

gen aan den eersten mede, en wanneer zoo de aanvankelijke vertaling door de beide hoofdvertalers is vastgesteld, wordt zij den secretaris der Oudtestamentische sectie toegezonden. (...).

Zeven jaar later, 27 november 1940, wordt er een stand van zaken opgemaakt. Bij het boek Genesis staat letterlijk:

'Hoofdvertalers: prof.dr. G.Ch. Aalders en dr. A.H. Edelkoort. Dr. Edelkoort heeft de eerste tweeëntwintig hoofdstukken af. De rest van Genesis begint aardig te vorderen. Prof. Aalders heeft geheel Genesis af en moet dit nog behandelen met dr. Edelkoort, die dit voorjaar de vertaling van prof. Böhl heeft overgenomen.'

De inhoud van deze verslaggeving komt enigszins verward over. Het lijkt erop dat Aalders en Edelkoort elk aan een basisvertaling begonnen zijn. Maar toen bleek dat Aalders heel Genesis gereed had, besloot Edelkoort die nog maar tot en met hoofdstuk 22 gevorderd was, vanaf hoofdstuk 23 de vertaling van Böhl over te nemen.²⁾

Nu schijnen de eerste vertalingen van Edelkoort en Aalders niet (meer) in de archieven aanwezig te zijn. Wel aanwezig zijn nog enkele met de hand geschreven open aanmerkingen in eerste en tweede instantie van Aalders op de proefvertaling van Edelkoort, met daarachter diens reactie. De eerste keer merkt Aalders op: 'tot (eerste maal) vervalle'. Edelkoort schrijft (onderstreept!) daarachter: 'qr' 'l als 'iemand roepen' alleen 1 Samuël 3:4 (nog verdacht)'. Aalders contra-reactie is: 'U heeft gelijk, qr' met de praepositie 'l is eigenlijk: tot zich roepen. Ik stel dan echter voor: 'Toen riep de Heere God den mensch toe.' En nu heeft Edelkoort er eigenhandig achtergeschreven: overgenomen. Uit deze briefwisseling kunnen we opmaken dat de oorspronkelijke eerste vertaling van Edelkoort ongeveer zo geluid moet hebben: 'En de Heere God riep tot den mensch en zeide tot hem: Waar zijt gij?' Na allerlei opmerkingen over en weer over dat eerste *tot*, waarbij ook de uitdrukking 'tot zich roepen' opduikt, vinden ze elkaar in het werkwoord toeroepen.

Fases van de vertaling

Nu is er ook nog een groot aantal proefdrukken bewaard gebleven. De eerste dateert van 13 februari 1943 met de annotatie: 'In dit exemplaar is opgenomen de vertaling zooals deze door de vaste Commissie is vastgesteld.' En de tweede proefdruk van 4 oktober 1943 met het bijschrift: 'In dit exemplaar is opgenomen de vertaling, zooals deze door de Plenaire commissie is vastgesteld.'

In beide is de vertaling gelijk aan die van Edelkoort en Aalders: 'En de Heere God riep den mensch toe...' Maar de derde proefdruk van 8 maart 1944 getuigt van een onverwachte wending. Nu lezen we: 'En de Heere God riep den mensch tot Zich...' Als opschrift heeft deze proefdruk: 'In dit exemplaar is opgenomen de vertaling, zooals deze door de Plenaire commissie en Leescommissie is vastgesteld.' Het hoe en waarom van deze verandering lijkt niet te zijn opgeschreven. Wellicht vond men het werkwoord toeroepen wat eigenaardig of is men overtuigd geraakt van Aalders' opvatting van wat er eigenlijk stond, namelijk: tot zich roepen. En zo is het in de jaren daarna onveranderd gebleven en in 1951 officieel afgedrukt.

Latere vragen

Verdere naspeuringen leren dat de formulering van dit vers nog een staartje heeft, dat voor ons artikel niet geheel en al van belang ontbloomt is. In de jaren vijftig van deze eeuw was dr. J.L. Swellengrebel vertaaladviseur voor de nieuw op te zetten Indonesische bijbelvertaling. Goede raad is duur, en zo maakte hij voor zijn adviezen aan de inlandse vertalers uiteraard ook gebruik van de in 1951 verschenen Nieuwe Vertaling. Met Genesis 3:9 had hij enige moeite. De 13de maart 1953 richt hij zich tot de Commissie Advies Oude Testament van het bijbelgenootschap met de volgende vragen:

a. *Ik begrijp niet waar dat 'tot Zich' op is gebaseerd.*

b. *Kan deze tekst zo worden opgevat, dat het 'en zeide tot hem: waar zijt gij?' de inhoud aangeeft van het tot-Zich-roepen, zodat dus het roepen en het zeggen één handeling vormen? Of moeten hierin twee handelingen, althans twee onderscheiden stadia in de handeling worden gezien? Kl. (H.C. Klinkert) vertaalt naar de eerste, Bd. (W.A. Bode) naar de tweede opvatting. Kl.'s vertaling is taalkundig de mooiste en vloeiendste.³⁾*

Opmerkelijk is het antwoord dat van de Adviescommissie O.T. kwam. Het was opgesteld door prof.dr. A.R. Hulst, die vanaf 1946 bij het maken van de Nieuwe Vertaling betrokken was(!), en het luidde:

'Letterlijk heeft het Hebr.: En de Here God riep tot de mens. Dit betekent: Hij riep hem tot zich, naar zich toe. De mens wordt geroepen, moet dus naar God toelopen en krijgt daarna de vraag te horen: waar zijt gij. We raden u daarom aan wel twee onderscheiden stadia te handhaven.'

Het gewicht van de Adviescommissie en het gezag van prof. Hulst gaven de doorslag. Dr. Swellengrebel ried de vertalers aan de opvatting van Bode te volgen. Toen ruim twintig jaar later de nieuwe bijbel in het Bahasa Indonesia eindelijk verscheen, kwam de vertaling van Genesis 3:9 vrijwel honderd procent overeen met de opvatting van Bode zoals Swellengrebel die hierboven beschreef.⁴⁾ Zo strekte de invloed van de NBG-vertaling 1951 zich tot ver over de grenzen uit.

Het volgende lijkt mij duidelijk geworden: Uit de discussie tussen Aalders en Edelkoort, en uit de latere verantwoording van Hulst blijkt dat ze niet geleid werden door moralistische overwegingen noch door theologische uitgangspunten. Hun enige doelstelling was zo goed mogelijk weer te geven wat, naar zij dachten, de Hebreeuwse tekst aanbood.

In een volgende editie worden het tweede en derde punt toegelicht.

NOTEN

- 1) Zie: J.A. Koole: 'De NBG-vertaling 1951', in: *Om een verstaanbare bijbel* (1990), pp. 227-254.
- 2) Merk op dat prof. Böhl en prof. Aalders de auteurs waren van de vertaling van Genesis in respectievelijk de series *Tekst en Uitleg* en *Korte Verklaring*.
- 3) *Bd* staat voor Werner August Bode (1890-1942) en *Kl* voor H.C. Klinkert (1829-1913), beiden vertalers in het voormalige Nederlands-Indië. Zie: J.L. Swellengrebel: *In Leijdeckers Voetspoor*, deel I, pp. 182-203; deel II, pp. 108-115.
- 4) Bode lijkt *memanggil*, een vorm van het werkwoord *panggil*, gebruikt te hebben dat de woordenboeken uitleggen als 'naar je toeroepen', 'roepen om te komen'. Klinkert daarentegen vertaalt met *berseru* dat gewoon 'roepen' betekent. De letterlijke tekst van Bode waarover Swellengrebel blijkbaar de beschikking had, heb ik niet kunnen achterhalen. De vertaling van de bijbel van 1974 luidt: 'Tetapi TUHAN Allah memanggil manusia itu dan berfirman kepadanya: 'Dimanakah engkau?' Maar de weergave van Klinkert is: 'Maka TUHAN Allah berseru akan Adam, katanja: Dimanakah engkau?'

Een ontbrekend zinsdeel

In Met Andere Woorden 9e jaargang nr. 3 van september 1990 reageerde dr. Lambert Wierenga op de toespraak van prof.dr. J. van Bruggen, gehouden op de Alvernaconferentie van 26 mei 1989 en afgedrukt in Met Andere Woorden 8ste jaargang nr. 3 van september 1989. Hij citeerde de uitspraak op pagina 16 van prof. Van Bruggen: 'Voor de christologische vertaling niet zonder gevolgen' en greep die zinsnede aan om te opponeren tegen de hierin te lezen suggestie van een *confessionele vertaling*.

Prof. Van Bruggen attendeerde de redactie erop dat zijn woorden onjuist zijn afgedrukt. Er zijn woorden weggevallen. De oorspronkelijke uitspraak luidt (en wij cursiveren de weggevallen zinsnede):

'In Psalm 2 slaat het slot van vers 12 terug op 'de zoon'. In de Groot Nieuws Bijbel is deze verbinding doorbroken en wordt vers 12c verbonden aan 'de Heer' (bedoeld is Jahwe). Voor de christologische *implicaties van de psalm is deze onjuiste vertaling niet zonder gevolgen*.'

Wij betreuren als redactie deze omissie die in de tekstverwerkingsfase is ontstaan en door de redactie niet is opgemerkt. Inmiddels is de oorzaak van deze onvolkomenheid in het computersysteem ontdekt en verholpen. Wij bieden zowel prof. Van Bruggen als dr. Wierenga onze excuses aan. Was de zin wel volledig geweest dan zou laatstgenoemde zeker niet zijn genoemde conclusie getrokken hebben uit de uitspraak van prof. Van Bruggen.

Oudgriekse vertaaltechnieken en de moderne vertaler

door Jan de Waard¹⁾

Onlangs sprak prof.dr. Jan de Waard op een conferentie over bijbelvertalen in Tbilisi (Tiflis), die werd bijgewoond door vooral orthodoxe theologen en taalgeleerden uit de gehele Sovjetunie, over de betekenis van Oudgriekse vertaalmethoden voor het hedendaagse vertalen. Op verzoek van de redactie heeft hij zijn referaat omgewerkt tot een artikel.

Het is tegenwoordig niet meer mogelijk, vooral niet als het de orthodoxie betreft, een vertaling van het oude testament te ondernemen zonder daarbij rekening te houden met de Septuagint en haar verschillende dochtervertalingen. Helaas zijn de precieze verhoudingen tussen deze versies nog veelal onbekend en beschikken we in vele gevallen niet over een tekstkritische uitgave. In het hiervolgende artikel zullen we ons in het bijzonder met de Griekse vertaling van Jesaja bezighouden, waarvan een tekstkritische editie van Jozeph Ziegler bestaat.

Oudere overleveringen

Jesaja is interessant omdat de oude Griekse teksttraditie een groot aantal verschillen vertoont met de zogenaamde Massoretische of standaard Hebreeuwse tekst. Bovendien heeft de bekwame Griekse vertaler methodes toegepast, die als uiterst modern beschouwd worden door de huidige taalwetenschap. Zo is er een aantal gevallen, waar de moderne vertaler de Griekse versie zou moeten volgen, omdat deze de oudste teksttraditie vertegenwoordigt. Soms zijn er namelijk alleen in het Oudgrieks sporen van een 'Vorlage' overgebleven. Om een voorbeeld te noemen: in de lijst van volkeren in Jesaja 66:19 zouden we, net als in het Grieks, de eigennaam 'Meshek' (W) moeten lezen en niet 'boogschutters' (SV, NBG '51, LV, GNB)²⁾, het erbij geschreven commentaar, dat in het Hebreeuws overgebleven is. En in 53:8, een belangrijker tekst, is het beter te vertalen zoals het Grieks doet: 'met de dood gestraft om de zonden van mijn volk' (GNB) en niet zoals de Massoretische tekst: 'geslagen om de weerspannigheid van mijn volk' (WB). Het is zo goed als zeker dat de Hebreeuwse vorm *lamo* een verminking is van *lamawet* (de 'taw' is verloren gegaan). Alleen het Grieks met *eis thanaton* (tot de dood) heeft deze lezing bewaard.

Lessen van de Qumrangeschriften

Verder is door de ontdekkingen in Qumran gebleken, dat de Griekse traditie van een aantal teksten oorspronkelijker moet zijn. Om weer het lied van de knecht des Heren als voorbeeld te nemen: in 53:11 hebben de Qumranhandschriften 1Qab en 4Qd 'licht' als object van het werkwoord 'zien', net als het Grieks. Daarom moet de tekst vertaald worden met: 'zal hij het licht zien' (GNB) en niet 'zal hij het zien' (SV). Ook in 49:24 heeft het Qumranhandschrift 1Qa de oorspronkelijkheid van het Grieks bevestigd. Hier moet vertaald worden 'gevangene van een tiran' (W) en niet het zinloze 'gevangenen eens rechtvaardigen' (SV) van de Massoretische tekst. Toen de Hebreeuwse traditie dit vers begon uit te leggen alsof hier over de Heer gesproken werd heeft men om theologische redenen 'tiran' in 'rechtvaardige' veranderd. Een correctie, die men des te gemakkelijker kan begrijpen vanwege de grote gelijkenis in schrijfwijze (= tiran, = rechtvaardige, red.). In 3:12 is er een probleem van vocalisatie. De Massoretische tekst heeft

wenashim gevocaliseerd en dit is ongetwijfeld onjuist. Het Grieks, dat hierin ondersteund wordt door Theodotion, Aquila en de Targom heeft zeker gelijk met de vocalisatie *wenoshim*. Dit kleine probleem heeft echter gevolgen voor de hele context. De vertaling moet zijn: 'Afpersers plukken mijn volk kaal, weekers houden het onder de duim' (GNB) en niet: 'De drijvers Mijns volks zijn kinderen, en vrouwen heersen over hetzelfde' (SV). In dit geval leidde een verkeerde vocalisatie tot de betekenis 'vrouwen', een fout die de hele context aantast want van een gelijkkluidende Hebreeuwse wortel kan men naar keuze 'afpersers' en 'kinderen' maken.

**Niet klakkeloos
overnemen**

Met deze voorbeelden, die trouwens zonder moeite uit te breiden zijn, bedoel ik natuurlijk niet dat de Oudgriekse tekst de heilige basistekst zou zijn die we nu klakkeloos moeten gaan vertalen. Ook deze vertaling vertoont naast zijn verdiensten tevens zwakheden. Wanneer bijvoorbeeld in 9:4(5) in het Hebreeuws duidelijk gesproken wordt van 'elke mantel, in bloed gewenteld', en de Griekse vertaler het heeft over 'elk kledingstuk met geld vergoeden' is de laatste blijkbaar het slachtoffer geworden van wat we het verschijnsel der 'valse vrienden' noemen. Hij verwarde het klassieke Hebreeuwse *bedamim*, dat 'in bloed' betekent, met de in zijn tijd gebruikte homofoon, die 'met geld' wil zeggen, en gaf dus een verkeerde vertaling.

Soms gebeurt het ook dat de vertaler de ongevocaliseerde vorm van een vervoegd werkwoord van de verkeerde wortel afleidt; een vergissing, die des te gemakkelijker gemaakt werd als beide vervoegingen dezelfde consonanten opleverden en bovendien de betreffende vorm van het juiste werkwoord uiterst zelden voorkwam. Een goed voorbeeld is 57:5, waarvan het eerste gedeelte, letterlijk althans, vertaald zou moeten worden met: 'die hittig zijt in de eikenbossen' (SV). Het Hebreeuwse participium *hanechamim* moet afgeleid worden van de wortel *chamam*, die hier 'branden, wellustig zijn' betekent. Maar omdat deze vorm alleen hier in het Hebreeuws voorkomt, dacht de Griekse vertaler, dat hij van *nacham* kwam, dat 'troosten, zich troosten' betekent en hij vertaalde dus *hoi parakalountes*. Omdat zo'n vertaling om meer expliciete informatie vraagt, heeft hij er *epi ta eidoola* aan toegevoegd, wat zo ongeveer de betekenis oplevert: 'jezelf troostend met afgodsbeelden tussen de groene bomen'.

**Beslist niet
incompetent**

Toch is het, ondanks het voorkomen van fouten en vaagheden, absoluut niet onjuist te zeggen, zoals sommigen doen, dat de Griekse vertaler de Hebreeuwse grammatica en stijl niet beheerste. Men kan alleen daar van incompetentie spreken, waar er geen andere verklaringen voor een bepaalde vertaling kunnen worden aangevoerd.

Gelukkig kunnen we ter verdediging van de vertaler zeggen, dat alle teksten die geciteerd zijn als bewijsstuk van zijn incompetentie ook op een andere manier verklaard kunnen worden. Wanneer men bijvoorbeeld 40:23 noemt als bewijs van zijn stilistisch onvermogen, omdat het oorspronkelijke Hebreeuwse parallelisme 'Hij maakt notabelen tot niets / de rechters dezer aarde tot een nietigheid' (W) in het Grieks is verworden tot: 'die maakt, dat de regerenden voor niets regeren, die de aarde tot niets maakt' (*ho didous archontas eis ouden archein, ten de gen hoos ouden epoiësen*), dan is hiervoor gemakkelijk een andere verklaring te vinden. De vertaler is gewoon het slachtoffer gewor-

den van de veelvoorkomende *yod/waw* verwarring: hij las de *yod* van *sophete* als een *waw* en verbond die met het daaropvolgende *'erets*. Bovendien vertaalde hij misschien van een handschrift, dat zo'n vergissing in de hand werkte. (Voor diegenen die geen Hebreeuws kennen: een *yod* met een lange haal lijkt op een *waw* met een korte.)

Een andere tekst, die we gebruiken kunnen ter verdediging van de vertaler, is 9:13 (12) 'Doch het volk heeft zich niet bekeerd tot hem, die het sloeg' (NBG '51). Hij vertaalt *kai ho laos ouk apestrafè, heoos eplègè*, 'Het volk bekeerde zich niet tot het geslagen werd' en hieruit kan men niet met absolute zekerheid afleiden, dat hij niet in staat was de Hebreeuwse vorm *hamakehu* (hij, die het sloeg) te analyseren. Hij kan een tekst gehad hebben die de werkwoordsvorm las zonder het objectssuffix *waw*, zoals dat het geval is bij een van de ons bekende Hebreeuwse manuscripten, en zelfs een tekst waar het bepaalde lidwoord *he* aan het begin ontbrak, zoals in het 1Qa handschrift, waar deze letter later bovenaan de lijn is toegevoegd. Dit alles kan de reden geweest zijn, waarom hij een passieve of hofalvorm *muke* gelezen heeft, die tweemaal elders in Jesaja voorkomt.

Expliciet maken

Ik zal nu een aantal vertaalprocedures, die door de Griekse Jesajavertaler gebruikt werden, in detail beschrijven. Iedere moderne vertaler past deze belangrijke, algemene regels nog steeds toe.

Ten eerste maakt de Griekse vertaler vaak expliciet wat impliciete gegevens waren in de brontekst. Dikwijls gaat het hierbij om een impliciete deelnemer in een communicatieproces. Wanneer bijvoorbeeld het Hebreeuws in 5:13 zegt dat het volk in ballingschap zal gaan 'door gebrek aan kennis', dan is de Griekse vertaler zelfs preciezer door te zeggen *día to mē eidenai ton kurion* (door het niet kennen van de Heer). De vertaler meende dat de aard van de kennis aan de hoorders en lezers bijgebracht moest worden en hij had beslist gelijk.

Zo'n zelfde geval van expliciet maken van deelnemers vinden we in 1:22, waar het Hebreeuws leest: 'uw wijn (of wat de Hebreeuwse *hapax legomenon* ook mag betekenen) is vermengd met water' (SV). De Griekse vertaler verandert echter liever de passieve zinsconstructie in een actieve, maar heeft daarbij natuurlijk een subject nodig voor de handeling van het mengen: *hoi kapèloi sou*, 'je herbergiers'. Zo'n procedure kan toegepast worden in de vele talen die geen passief-constructies hebben of waar deze maar zelden gebruikt worden.

In beide laatstgenoemde gevallen heeft de vertaler de juiste informatie expliciet gemaakt. Ongelukkigerwijze komt het ook voor dat de verkeerde deelnemer expliciet gemaakt wordt. Hier moet de moderne vertaler oppassen niet in dezelfde fout te vervallen.

Zo'n vergissing blijkt uit de Griekse vertaling 'want de ogen van de Heer zijn hoog, maar de mens is laag' van de oorspronkelijke tekst 2:11: 'De hoge ogen der mensen zullen vernederd worden' (SV). De verkeerde expliciete informatie ligt natuurlijk in de woorden 'De Heer'. Zelfs hier kan men echter de fout verdedigen, want het gaat hier om een poging van een intelligente vertaler om een moeilijke en ongrammaticale tekst zinvol te maken.

Gebeurtenissen verklaren

De vertaler verwoordt niet alleen wie er aan een communicatieproces deelnemen, maar expliceert ook gebeurtenissen. Het Hebreeuws van 45:3 zegt: 'En Ik zal u geven de schatten, die in de duisternissen zijn, en de verborgen rijkdommen' (SV), maar de Griekse vertaler geeft ook aan het tweede deel van de zin een werkwoord, door te vertalen: 'en verborgen, onzichtbare (schaten) zal ik voor je openleggen'. Sommige geleerden denken dat het Oudgrieks het oorspronkelijke Hebreeuws weergeeft, dat een chiasmatische constructie gehad zou hebben. In dit geval moet een metrisch argument echter geen doorslag geven en het feit, dat geen van de oude versies het Grieks ondersteunt, lijkt er op te wijzen, dat we hier met een onafhankelijke vertaaltechniek te doen hebben.

Een ander voorbeeld van deze vertaaltechniek is 5:8, waar de vertaler, niet zeker dat zijn lezers zouden begrijpen dat het hier om het ontstaan van grootgrondbezit ging, achter 'Wee dengenen, die huis aan huis trekken, akker aan akker brengen' (SV) toevoegt: 'om iets van hun buurman af te pakken'.

Algemene gegevens toegevoegd

Ook andere moderne vertaaltechnieken werden door onze vertaler toegepast. Hij versterkt soms algemene gegevens waar zijn bron specificeerde en omgekeerd. In 3:17 was hij voorzichtiger dan de statenvertalers, die er ongetwijfeld naast zaten met: 'Zo zal de Heere den schedel der dochteren van Sion schurftig maken, en de Heere zal haar schaamte ontbloten.' Misschien niet helemaal zeker omtrent de betekenis van het zeldzame woordgebruik, gaf hij de globale vertaling: 'en God zal de vooraanstaande dochters van Sion vernederen en hun gelaat ontbloten.'

Speciale vertaaltechnieken moeten toegepast worden wanneer men zich in de taal, waarin vertaald moet worden, niet op dezelfde wijze kan uitdrukken als in de oorspronkelijke. Het Hebreeuws heeft bijvoorbeeld een causatieve werkwoordsvorm, het Grieks niet. De vertaler moest telkens als het Hebreeuws een causatief gebruikte een andere oplossing vinden. Hij heeft dit op drie manieren gedaan. In sommige gevallen gebruikt hij het werkwoord *poiein*, 'doen, maken' gevolgd door de initiatief van een ander werkwoord of door een adjectief. In andere gevallen koos hij een ander werkwoord met actieve betekenis. En soms ook gebruikt hij het passivum van een ander Grieks werkwoord voor de Hebreeuwse causatiefvorm.

Maar ook worden er passiva in activa veranderd en omgekeerd; en vinden positief-negatief transformaties plaats alleen om stilistische redenen. Het gaat niet aan om met sommige geleerden de vertaler te verwijten dat hij grammaticale accuratesse opoffert aan zijn eigen stilistische vormgeving. Zo'n opmerking wordt alleen gemaakt door iemand die geen enkel inzicht in vertalen heeft. Want deze begaafde vertaler wist dat grammaticale equivalentie van veel minder belang is dan semantisch-stilistische. Hij trachtte steeds niet alleen het meest nabijgelegen, maar ook het natuurlijkste equivalent te vinden en mensen die zich met theorie of praktijk van het vertalen bezighouden, kunnen nog veel van hem leren.

Woorden niet concordant vertaald

Wanneer het erom ging, een keuze te maken tussen overeenkomst in context en woordconcordantie, verkoos hij de eerste oplossing. Hij dacht dus eerst na over alle betekenissen die een bepaald woord in een context kan hebben en

maakte daar zijn keuze uit. Honderden voorbeelden kunnen hier gegeven worden, maar we zullen ons hier beperken tot de vertaling van het Hebreeuwse 'armon'. In de Septuagint zijn hier tien verschillende vertalingen voor te vinden, waarvan vier in Jesaja.

Sommige geleerden houden nog steeds vast aan de betekenis '(versterkt) paleis', want dit is de standaardvertaling van Hebreeuwse woordenboeken. Deze betekenis zullen ze echter slechts twee keer in de Griekse bijbel aantreffen, in Spreuken 18:19: *basileion* (paleis) en in Psalm 121:7: *purgobaris* (fort). De simpele reden hiervoor is dat een paleis wel 'armon is, maar niet 'armon een paleis. Met andere woorden: 'armon is in het Hebreeuws blijkbaar een algemeen woord voor bouwwerk. En nu kunnen we begrijpen waarom de vertaler van Jesaja zo'n algemeen woord, dat vele specifieke betekenissen meedraagt, in 32:14, beïnvloed door de context waarin 'gedruis der stad' voorkomt, met *oi-koi*, 'huizen' vertaalt, terwijl hij in 34:13 het woord *poleis*, 'steden' gebruikt, daar geleid door het parallellisme met een Hebreeuws woord, dat 'versterkte stad' of 'omwalde stad' betekent.

Hij is hier in goed gezelschap; zijn competente collega's vertaalden 'armon in Jeremia 17:27 met *amphoda*, 'stadsgedeelte' en in Amos 3:9,11 zelfs met *choorai*, 'gebied'.

De vertaler van Jesaja gebruikt echter ook de laagste niveaus in de hiërarchie van betekenissen van het Hebreeuwse woord 'armon, wanneer ze namelijk gebruikt worden om slechts een gedeelte van een constructie aan te geven. Het opmerkelijkste voorbeeld is 25:2, waar hij het Hebreeuwse 'armon bij de voorafgaande zin trekt en vertaalt met *themelia* (grondvesten): *poleis ochuras tou pesein autoon ta themelia* (steden, versterkt, waar het gaat om het vervallen van hun grondvesten). Een tweede lezing voegt *mè* toe voor *pesein* om duidelijk te maken dat er bedoeld wordt: 'opdat hun grondvesten niet zullen vervallen'.

In dit artikel hebben we zeker niet alle methodes beschreven die door de bekwame Griekse vertaler gebruikt werden. Toch zal het de lezer wel duidelijk geworden zijn dat de vertaalmethodes, die tegenwoordig door de bijbelgenootschappen worden toegepast en waarvan sommigen menen dat ze 'vrije' vertalingen opleveren, al eeuwen gebruikt werden en dienden om de boodschap duidelijker door te geven.

NOTEN

- 1) Prof.dr. Jan de Waard is als bijzonder hoogleraar van het bijbelvertalen verbonden aan de faculteit der godgeleerdheid en de faculteit der letteren van de Vrije Universiteit van Amsterdam.
- 2) Statenvertaling (SV), NBG-vertaling 1951 (NBG '51), Lutherse vertaling (LV) en Groot Nieuws Bijbel (GNB).

Nieuwe testament in het Negerhollands

door Jan J. van Capelleveen

Precies een jaar na de oprichting van het Nederlands Bijbelgenootschap besprak het bestuur een voorstel om de bijbel te laten vertalen in het Negerengels, de communicatie-taal die ontstaan was tussen slaven en plantagebeheerders in Suriname.¹⁾ Enkele jaren later bleek dat Hernhutter zendelingen daar al aan begonnen waren. Het Negerengels groeide uit tot het huidige Surinaams of Sranan.²⁾

Pas in de tweede helft van de vorige eeuw werden de eerste pogingen ondernomen om bijbelboeken te vertalen in het toenmalige Negerspaans dat op de Antillen werd gesproken. Toch zou het nog tot 1916 duren eer het bijbelgenootschap het nieuwe testament in de taal zou uitgeven die destijds al Papiamentó werd genoemd.

Merkwaardig is dat het bestuur zich nooit bezig heeft gehouden met een bijbeluitgave in het Negerhollands. Dat was namelijk de eerste creoolse³⁾ taal waarin het nieuwe testament al in 1781 werd gepubliceerd. In 1818 verscheen een wat eenvoudiger uitgevoerde herdruk, maar ook dat gebeurde buiten het Nederlands Bijbelgenootschap om.⁴⁾ Dat was te verwachten, want die uitgave werd eveneens gedrukt in Kopenhagen. Het jonge Deense Bijbelgenootschap droeg duizend Deense rijksdaalders bij in de kosten.

Hollands op Deense eilanden

Opmerkelijk is dat Negerengels en Negerspaans zich ontwikkelden in Nederlandse kolonies, terwijl Negerhollands juist de plantagetaal was op de oorspronkelijk Deense eilanden St. Thomas, St. Croix en St. John. De eerste Nederlander die er een grondige studie aan wijdde was dr. D.C. Hesseling⁵⁾. Zijn boek werd in opdracht van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde in 1905 gepubliceerd. De auteur was zo vriendelijk een exemplaar met een persoonlijke opdracht te schenken aan de bibliotheek van het bijbelgenootschap.

Veel aandacht heeft het kennelijk niet gekregen, want toen ik het eind 1990 in de bibliotheek ontdekte, bleken vele katernen nog steeds niet te zijn opengesneden. Op zich is dat wel begrijpelijk, want deze taal was op dat moment al bijna uitgestorven en werd alleen nog gesproken door wat oude mensen.

Geen slaventaal

Negerengels, Negerspaans en Negerhollands worden ook wel 'slaventalen' genoemd, maar die benaming moet afgewezen worden. Het waren geen talen die slechts door slaven gesproken werden, maar die communicatie mogelijk maakten tussen de slaven en hun eigenaren. Ze hebben daarom allerlei woorden en uitdrukkingen en ook wat grammaticale vormen uit de talen van zowel de kleine groep blanken als de veel grotere groep negers overgenomen. Toch vertoont de Europese taal doorgaans de neiging dominant te zijn. Daarvoor kunnen drie redenen bestaan.

In de eerste plaats groeiden de creoolse talen niet uit een ontmoeting van een Europese taal en één enkele Afrikaanse taal. De slaven die uit Afrika werden aangevoerd behoorden tot verschillende volken en spraken verschillende talen. Ze konden ook onderling niet communiceren. In die situatie waren ze eerder geneigd specifieke woorden van de Europeanen over te nemen, in eerste instantie vooral woorden die te maken hadden met hun werk of sloegen op concrete zaken die ze in Afrika niet kenden. Alleen woorden die in

DIE NYWE
TESTAMENT
VAN ONS HEER
JESUS
CHRISTUS
KA SET OVER
IN DIE CREOLS TAE
EN
KA GIEV NA DIE LIGT
TOT DIENST VAN
DIE DEEN MISSION
IN
AMERICA.
DIE TWEEDE EDITION.

Nieuwe Testament
in de creoolse taal
Kopenhagen 1818
Bibliotheek NBG
Haarlem

GEDRYKT IN COPENHAGEN 1818.
BIE DIE ERFGENAMEN VAN SCHULTZ.

meerdere Afrikaanse talen identiek waren kregen daardoor de kans om algemeen overgenomen te worden.

Er is een tweede reden waarom juist in gedrukte teksten zo weinig typisch Afrikaanse woorden voorkomen. In het *Nywe Testament* in het Negerhollands is een inleiding (Een Waerskowing) opgenomen van de vertaler, de creool Jochum Melchior Magens die aan de universiteit van Kopenhagen studeerde. Hij schrijft, 'Mie volg die Creolse Spreek-Manier overal, maer mie no ha wil gebryk die gemeene Woorden en Spreken, voordiemaek die no pas na een geestlig Materie' (Ik heb overal de normale spreektaal van het creools gebruikt, maar wilde niet de 'gemeene' woorden en uitspraken overnemen, omdat die niet passen bij deze geestelijke stof). De vraag is wat hij met dat woord 'gemeene' bedoelt.

Denkt de vertaler aan platvloerse taal, of misschien aan Afrikaanse termen en uitdrukkingen die negers onder elkaar gebruikten, maar die blanken niet begrepen, zodat ze zich eraan ergerden. Ik vermoed dat het laatste het geval was, omdat Magens in een volgende zin verklaart dat 'gemeene Woorden so wel die Blanke als die Negers ha wees gestoort en ha erger sender over voor hoor van die een, of van die ander na eenig Predikasje of geestlig Discours'. Ik kan me tenminste niet voorstellen dat in die tijd in preken en bijbelstudies zoveel platvloerse taal werd gebruikt. Dat volgens Magens ook negers zich aan dergelijke woorden ergerden kan enerzijds verklaard worden uit het feit dat ook zij bepaalde woorden niet kenden, of anderzijds omdat zij opgenomen waren in een emancipatieproces waarbij ze de neiging begonnen te tonen zich te distantiëren van alles wat oorspronkelijk Afrikaans was.

In de derde plaats werden deze talen pas laat op schrift gesteld. De blanken ontmoedigden onderwijs aan negers. Dat hadden deze niet nodig in hun ogen en zou alleen maar opstandigheid bevorderen. Wat ons van deze talen op schrift is overgebleven zijn over het algemeen slechts door zendelingen gemaakte liedboeken, catechisatielesjes en bijbelvertalingen. De oorspronkelijke woordenschat van deze talen bestond vrijwel uitsluitend uit concrete begrippen. Daarom moesten de vertalers oplossingen zoeken voor meer abstracte en theologische begrippen die nog niet verwoord waren. Ze ontleenden die ofwel aan de oorspronkelijke Europese taal of aan hun eigen taal.

Vroeg ontstaan

Juist het feit dat in Nederlandse kolonies Negerengels en Neger spaans en in een Deense kolonie Negerhollands ontstonden is taalkundig interessant, omdat dit aangeeft dat deze talen al moeten zijn ontstaan toen de eerste kolonisten met hun slaven zich in het Caraïbisch gebied vestigden. De plantage-eigenaren en hun blanke medewerkers gaven hun opdrachten in hun eigen Europese taal en sloegen er met de zweep op los als die niet snel genoeg werden uitgevoerd. Zelfbehoud dwong de negerslaven snel bepaalde woorden en uitdrukkingen over te nemen, al kregen ze vaak een eigen klankkleur. Lang niet alle Europese klanken, in het bijzonder de 'r', konden ze niet goed uitspreken, daarentegen kenden zij klanken die in Europese talen niet voorkomen.

Bovendien waren velen van hen niet gewend aan woorden die op medeklinkers eindigen, zodat al snel aan bepaalde woorden open klanken toegevoegd werden. Het sterkst gebeurde dat in het Sranan, maar ook in het Negerhol-

lands kwam dat regelmatig voor. Hesseling geeft in zijn boek een lijst van dergelijke woorden: krabbo (krab), feesa (feest), rotto (rat), dunku (donker), hundu (kip, van hoender), doeko of doeki (doek), voeti (voet). Deze klinkeruitgang is kenmerkend voor een flink aantal Bantoetalen en voor talen die aan de 'Goudkust' (nu Ghana) worden gesproken. Zo geeft zo'n creoolse taal inzicht in de herkomst van de slaven die als eersten aan het Negerhollands hebben bijgedragen.

Omdat taalonderwijs niet werd gegeven en de grammatica van Afrikaanse talen bovendien over het algemeen veel ingewikkelder en anders is dan die van Europese, groeide een taal met een minimum aan vervoegingen en verbuigingen. Waarschijnlijk werd die ontwikkeling nog versterkt door de gewoonte van de blanken die helaas ook in onze tijd in de omgang met gastarbeiders te bespeuren is om zelf een soort vereenvoudigd koeterwaals te gaan spreken in de veronderstelling dat ze dan eerder begrepen worden.

Eerste kolonisten

De eerste kolonisten in Suriname waren Engelsen. Lord Francis Willoughby, graaf van Parham stichtte er in 1650 de eerste plantage en kreeg in 1663 het gehele land cadeau van koning Charles II. Toen de Zeeuwse admiraal Abraham Crijnsen in 1667 de Engelsen verdreef en er een Zeeuwse kolonie van maakte, moet de communicatietaal tussen slaven en hun meesters al zulke vaste vormen hebben aangenomen dat deze bleef bestaan, ook al werd de invloed van het Nederlands erop in de loop der jaren steeds sterker.

Op Curaçao landden al in het einde van de vijftiende eeuw de eerste Spanjaarden. Zij bleven er tot de Westindische Compagnie het eiland in 1634 in bezit nam. Uit die ontmoeting van Spanjaarden en Afrikaanse slaven ontstond een taal met sterke Spaanse invloeden.

Toen Nederlanders in 1626 Brazilië moesten prijsgeven, vluchtten plantagebezitters van daar waarschijnlijk eerst naar St. Thomas, dat op dat moment onbewoond was. Al zijn zij vermoedelijk reeds snel weer weggetrokken, toch is bekend dat zich daar opnieuw Nederlanders vestigden na 1657.

Zij en hun slaven legden de basis voor het Negerhollands dat daar voortaan gesproken zou worden, ook toen het eiland in 1671 in Deens bezit kwam. In 1688 werd er op het eiland een volkstelling gehouden waaruit blijkt dat er een Portugees en een Holsteins gezin woonden en voorts twee Duitse, drie Zweedse, 17 Franse, 18 Deense, 30 Engelse en maar liefst 63 Nederlandse families. In de inmiddels gestichte hoofdstad Charlotte Amalia lagen de verhoudingen wat anders. Van het totaal van negen families waren er daar maar drie van Nederlandse afkomst. Negerhollands was, net als de andere creoolse talen, daarom vooral een typische plantagetaal.⁶⁾

Zeeuwse invloed

Er is nog een tweede reden om aan te nemen dat deze talen al in de eerste jaren na de kolonisatie ontstaan moeten zijn. Het Negerhollands heeft namelijk, zo ontdekte dr. Hesseling⁷⁾, duidelijk Zeeuwse invloeden ondergaan. Zo heet een 'la' in het Negerhollands een 'skiffie' (van het Zeeuwse 'schuif'), 'dinsdag' wordt 'dissendag' genoemd, een 'veulen' is een 'kaggel' (Zeeuws: kachel) en een 'tuintje' een 'hoffie', en 'wachman' voor 'herder' (afgeleid van het Zeeuwse 'wachten' voor 'hoeden'); allemaal typisch Zeeuwse woorden in de zeventiende eeuw.

Dat is niet zo verwonderlijk, want juist de Zeeuwen behoorden tot de eerste Nederlanders die naar het Caraïbisch gebied trokken. Niet alleen veroverde de Zeeuwse admiraal Crijnsen Suriname op de Engelsen, maar dat gebied, inclusief Berbice⁸⁾, werd ook in eerste aanzet door de Staten van Zeeland bestuurd, tot het gebied enkele jaren later overging in de gezamenlijke handen van de Westindische Compagnie, de gemeente Amsterdam en de familie Aertsen.

Tegen het einde van de zestiende eeuw voeren Zeeuwse schepen ook, meer zelfs nog dan Hollandse, op West-Indië. Vooral de Middelburgse en Vlissingse kooplieden Jan van Pere, De Moor, de gebroeders Lampsins (de reders die admiraal De Ruyter uitzonden), De Vries en Van Hoorn waren actief en probeerden provinciegenoten te interesseren om zich daar te vestigen. Heel wat van die eerste vestingen werden dan ook Nova Zeelandia genoemd. De Staten van Zeeland verklaarden zelfs in 1634 het recht te hebben op de vaart naar het Caraïbisch gebied met uitsluiting van alle anderen.

Andere beïnvloeding

Dat is ook de verklaring voor het feit dat in het Negerhollands nogal wat Franse bastaardwoorden voorkomen. Hoewel sommigen daarin een typisch Franse beïnvloeding zien, meent dr. Hesseling dat ze via het Zeeuwse dialect overgenomen werden: 'De Franse woorden van het Negerhollands zijn ongeveer allen ook bij ons bekend, wel niet als nog tegenwoordig in gebruik bij 't gehele volk, maar te vinden in de aan "brabantse" woorden zo rijke taal der schrijvers uit de 16de en 17de eeuw, uit de tijd toen nog geen Hooft en Vondel het Noordnederlands van "bastertwoorden en onduitsch" hadden "geschuimt" (...) Nog in onze tijd komen in het dialect van die provincie, vooral op 't vasteland van Zeeland, heel wat woorden van Franse herkomst voor die men in Holland niet kent.'⁹⁾

Hesseling, die vrijwel alle uitgaven die ooit in het Negerhollands zijn verschenen (het zijn er negen) heeft bestudeerd, noteerde 45 Franse bastaardwoorden, maar schrijft dat er zeker meer dan honderd zijn. Hij noemt onder meer: absenteer, asserant (astrant), curagie, escapeer, obligasje, offereer, miserabel, resolveer en salveer.

De Spaanse en Portugese woorden die eveneens veelvuldig voorkomen, zijn ook niet zozeer het gevolg van directe beïnvloeding, alswel via het Papiament overgewaaid. Er was in de achttiende eeuw al veelvuldig contact tussen de Deense Maagdeneilanden en de Nederlandse Antillen die onderling zowel slaven als produkten uitwisselden.

Zo begint een verhaaltje in een boekje waaruit kinderen leerden lezen met de vraag: 'Hueso, Ju no ka hoppo nogal?' (Wat, ben je nog niet op?) en in een ander verhaaltje treffen we de vraag aan: 'Hueso sie Bruer bin?' (Hoe is het met zijn broer?).

Voorbeeld uit het nieuwe testament

Het belangrijkste boek dat in het Negerhollands is verschenen is het nieuwe testament. Uit het evangelie van Matteüs nemen we een aantal verzen over uit het 25ste hoofdstuk. Daar wordt het gebed van Jezus in Getsemane beschreven. Jezus trekt zich daar alleen terug, bidt en komt dan bij de discipelen die in slaap zijn gevallen. In de verzen 40-42 lezen we dan: 'En hem ha kom na sie Discipelen, en ha vind sender (hen) na Slaep, en ha

seg na Petrus: jellie no kan for waek een Yer met mie dan? Waek en bid, dat jellie no val na binne Versuking; die Geest bin wel gewillig, maer die Vleis bin swak. Andermael hem ha loop heen weeran, ha bid, en ha seg: mie Vader! die no bin mooglig, dat deese Skael kan loop wej ban mie, sonder miet mut drink die, soo ju Wil geskiedt!'

De Nederlandse beïnvloeding is duidelijk. Al even duidelijk is dat gekozen is voor een Deense spelling van de woorden. Zo wordt het Nederlands 'voor' op zijn Deens als 'for' gespeld. Ook de 'ae' klank, die veel in het Deens voorkomt, vinden we hier terug, ook al zal de 'aa' in woorden als 'waar' en 'maar' in die tijd wat meer de langgerekte è-klank gehad hebben dan onze huidige open aa-klank. Ook typisch Deens is dat 'weg' werd tot 'wej', terwijl de Hollandse 'oe' een 'u' is geworden.

NOTEN

- 1) De secretaris van het bestuur kreeg opdracht om een mogelijke vertaler te vinden. Onder de medelingen aan het bestuur in vergadering bijeen op 3 oktober 1816 (Notulenboek folio 79, 1814-1816) wordt vermeld: 'De Heer Chevallier geeft verslag van zijn poogingen, door Z.Ed. aangewend ten einde iemand, het Neger-Engelsch verstaande, op te spooren.' Kennelijk is hem dat nog niet gelukt, anders zou wel een naam vermeld zijn.
- 2) Het eerste door Hernhutter-zendingen vertaalde nieuwe testament in het Negerengels verscheen in 1829 en werd uitgegeven door het Brits en Buitenlands Bijbelgenootschap. In 1846 gaven dat en het Nederlands Bijbelgenootschap gezamenlijk een revisie met de nieuw vertaalde Psalmen uit. Sedertdien groeide deze taal uit tot het Surinaams of Sranan. In 1966 publiceerde het NBG de jongste revisie van de bijbelboeken Lucas en Handelingen.
- 3) Creools is afgeleid van hetzij het Portugese woord 'creoulo' of het Spaanse 'criollo' en betekent letterlijk 'ingeboren'. In eerste aanzet werd het een benaming voor kinderen van Europese kolonisten, later ook voor in het land geboren kinderen van negerslaven. In Suriname werd zelfs op een gegeven moment gesproken over 'creoolse varkens', dat wil zeggen, varkens die in Suriname zelf waren gefokt en dus niet ingevoerd.
- 4) Voor die tweede uitgave, waarvan een exemplaar in het bezit is van het Nederlands Bijbelgenootschap, was een kleiner formaat gekozen van 12 bij 18,5 cm. Het boek is echter wel 7 cm dik. De titelpagina bevat de volgende tekst: 'Die Nywe Testament van ons Heer Jesus Christus ka set over in die Creols Tael en ka giev na die Ligt tot Dienst van die Deen Mission in America. Die tweede edition. Gedrykt in Copenhagen 1818 bie die erfgenamen van Schultz.
- 5) D.C. Hesseling, *Het Negerhollands der Deense Antillen, bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandse taal in Amerika*, A.W. Sijthof, Leiden 1905.
- 6) Hesseling, p. 17
- 7) Hesseling, p. 64.
- 8) Aan die naam danken we nog steeds de uitdrukking 'naar de barbiesjes gaan'.
- 9) Hesseling, p. 64.